

PRIMER ENCUENTRO DE HUERTOS ESCOLARES

26,27 y 28 de octubre Tudela (Navarra)

Memòria I Trobada Estatal d'Horts Escolars

Andrea Estrella Torres

Germinando

El cap de setmana del 26, 27 i 28 d'octubre es va celebrar en Tudela **la I Trobada Estatal d'Horts Escolars**, organitzat pel [Col·lectiu Helianto](#) i la [Cooperativa Germinant](#), tots dos pertanyents a la Xarxa d'Universitats Conreades ([RUC](#)) i gràcies al suport del Govern de Navarra, l'Ajuntament de Tudela i la UNED.

A aquesta trobada van assistir més de 80 persones entre docents, famílies, representants de diferents institucions i col·lectius d'educació agroambiental de tot el territori espanyol. Van venir des d'Andalusia, País Basc, Madrid, Extremadura, Castella-la Manxa, Castella i Lleó, Catalunya, Múrcia, Aragó... Vam compartir tres intensos dies entre exposicions d'experiències (des d'ens públics, equips docents i col·lectius d'educació ambiental) i treball en grups sobre temes comuns relacionats amb els horts escolars.

La trobada va començar el divendres d'hora, amb l'acte d'obertura per part de les institucions amfitriones: Govern de Navarra, Ajuntament de Tudela, el Col·lectiu Helianto i la Xarxa d'Universitats Conreades. Vam poder veure el [curtmetratge](#) elaborat pel col·lectiu Helianto per donar a conèixer els valors pedagògics dels horts escolars en les escoles, que ens va emocionar a tots i totes.

A continuació Germán Llerena i Andrea Estrella van obrir la sessió del matí establint el marc teòric i el context dels horts escolars al territori espanyol. **Germán Llerena**, de l'Ajuntament **de Sant Cugat del Vallès i del grup GRESC@-UAB**, va introduir el concepte d'agroecologia escolar, per contextualitzar els horts escolars més enllà de la seva dimensió agrícola o ecològica. Es tracta de la proposta que l'alumnat sigui protagonista de la transformació del sistema alimentari escolar, des de l'àmbit productiu, on trobem l'hort, fins al del consum, amb el menjador escolar. És l'agroecologia escolar un camp educatiu que ens pot ajudar a reforçar tot el treball que ja s'està duent a terme en diferents centres educatius del país ([presentació](#)). Per la seva banda, **Andrea Estrella Torres**, de la cooperativa Germinando de Madrid, va realitzar un avanç dels resultats preliminars sobre el mapatge d'horts escolars dut a terme de manera paral·lela a l'organització de la trobada. Amb unes dades molt estimatives i molt per sota del que són en realitat, podem afirmar que gairebé 1.000.000 de nens i nenes compten amb hort escolar en els seus centres ([presentació](#)). Continuarem l'esforç de mapejar durant els propers

mesos. Pots ajudar-nos a completar la informació que ens falta en [aquest enllaç](#).

Després de l'obertura vam tenir el plaure de gaudir del primer esmorzar, gràcies al treball dels i les companyes de [el Rebot Biològic](#), que ens van proporcionar rics productes ecològics¹.

Durant la primera ronda d'experiències, des de País Basc van venir **Edurne Huesa i Beatriz Antón**, representant als centres Ingurugela, i van explicar com funciona el seu programa d'educació ambiental a través dels horts escolars en la CAB (Comunitat Autònoma Basca), molt centrat en el suport al professorat i la generació de recursos didàctics ([presentació](#)). Des de Pamplona, **Ana María Domínguez i Gurutxe Sancho** ens van explicar com està funcionant el [programa d'hortos escolars](#) de l'Ajuntament de Pamplona, i el que han après des del curs passat (2018-2018) que es va engegar ([presentació](#)).

Des d'Extremadura va venir **Eryka Fernández**, DILAS de l'Ajuntament de Carcaboso (per saber què és un dinamitzador/a d'iniciatives agroecològiques locals- DILAS, clica [aquí](#)), per parlar-nos sobre [Carcaboso en Transició](#), un projecte agroecològic municipal que cobreix diferents àmbits, entre ells, els horts escolars ecològics ([presentació](#)).

Eva María Medina, del Departament d'Ecologia de l'Agència de Gestió Agrària i Pesquera de la Comunitat d'Andalusia ens va il·luminar amb el projecte [Andalhuerto](#) en la Comunitat Autònoma d'Andalusia, on estimen que existeixen més de 1000 centres amb hort escolar, i va remarcar la importància de la col·laboració entre institucions locals i autonòmiques per al bon funcionament d'aquests programes ([presentació](#)).

Per obrir el torn dels equips docents, vam tenir el plaer de comptar amb un nodrit grup de representants del **CEIP Bartolomé Nicolau i el seu Club de Famílies de la Naturalesa** ([web](#)), de Talavera de la Reina, que fa un parell d'anys va rebre un accèssit del [premi nacional als horts educatius](#), atorgat per l'Associació Vida Sana i la Fundació Tríodos.

¹ Les empreses que van col·laborar aportant els seus productes són:

Fleca Rincón del Segura S.L., (Elx de la Serra, Albacete), Fleca Biogredos S.L, (Monbeltran, Avila), Fleca L'Artesa de Villasur, (Villasur de Ferrers, Burgos), La Tahulla Bio S.L. (Alfaro, La Rioja), Gumiel i Mendia S.L., (Lodosa Navarra), Saludiet, S.L., (Santovenia, Valladolid) i Verdis Nature, S.L., (Villadangos de l'Erm, León).

A totes elles, gràcies!

Gràcies a Ray, el seu professor, vam poder adonar-nos de l'important que és la part humana perquè un hort escolar compleixi els seus objectius ([presentació](#)). Després vam poder escoltar a **Joseba Unzalu**, que ens va explicar coses meravelloses sobre el seu projecte d'Eskola- baratzta (hort escolar) en l'Olabide Ikastola ([vídeo](#)). Finalment, escoltem el que **Silvia Larrañeta i Marta Gómez** ens havien d'explicar sobre el [projecte educatiu d'agricultura ecològica](#) de CPAEN/ NNPEK (Navarra) que treballa continguts curriculars en els centres educatius amb molt bons i interessants materials didàctics.

A això de les 14:00 ens vam anar a menjar al Restaurant Remigio on ens va rebre Luis Salcedo, el jove cuiner format en el Basque Culinary Center i que ens va explicar la seva aposta pel producte local, ecològic i de temporada.

A la tarda, amb una mica de retard, vam tenir el plaer d'escoltar i aprendre al costat d'Ángel **Puente**, educador agroambiental amb molts anys d'experiència, que ens va delectar amb diferents tallers per fer transversals diversos continguts curriculars a través de l'hort. Aviat compartirem les fitxes perquè pugueu replicar aquestes activitats en els vostres centres.

Després, vam escoltar a **Juan José Robles**, coordinador de la Xarxa d'horts escolars del Municipi de Múrcia ([presentació](#)), que va fer èmfasi en la importància de l'acompanyament i assessorament als equips docents en l'elaboració dels projectes educatius de centre entorn de l'hort escolar i l'adaptació curricular. Des d'Algesires (Cadis) va venir **Juan Pedro Ocaña**, que es va fer un bon viatge per explicar-nos la seva experiència en l'hort escolar com a docent en [el CEIP Adalides](#), on tenen un interessant projecte transversal, dins del programa d'Andalhuerto d'Andalusia ([presentació](#)). I des de Madrid, vam comptar amb la presència d'Eduardo **Fisbein**, de l'Associació [Naturbana](#), que ens va explicar com integrar hort i currículum en els centres escolars a través d'un hort comunitari anomenat *las 40 Fanegas*, al nord de la ciutat de Madrid ([presentació](#)). Finalment, **Elena Hernando**, de la Fundació Tríodos, va compartir la labor de difusió i suport que s'està fent des de la Fundació als

projectes d'horts educatius i socials a través de la pàgina <https://www.agriculturasocial.org>

Per tancar aquest intens dia vam realitzar una taula rodona en la qual van participar la Marta Ceballos, professora del CES Cardenal Spínola CEU i en representació de la Xarxa d'Universitats Conreades, el José Luis Pinzolas de la Xarxa d'Horts de Saragossa representant les institucions públiques, l'Almudena Orden de la Cooperativa *El Bancal agroecología*, representant als col·lectius d'agroeducadores i Ray del CEIP Bartolomé Nicolau representant al professorat. Germán Llerena va dinamitzar la taula en la qual vam reflexionar sobre algunes de les debilitats i forteses dels projectes i programes d'horts educatius, des de la visió de cadascun dels col·lectius.

El dissabte vam obrir la ronda de presentació d'experiències amb el **Luis Molina**, Tècnic del Departament d'Educació Ambiental de l'Ajuntament de Madrid, que ens va presentar el programa de **la Xarxa d'Horts Escolars de Madrid** ([enllaç](#)), analitzant i reforçant la necessitat d'establir relacions fluïdes entre municipis i les autonomies per facilitar el reconeixement al treball dels equips docents ([presentació](#)). També des de Madrid, la **Marisa Muñoz, del Col·legi Luis Feito** ens va parlar de l'enorme possibilitat de materials educatius que poden desenvolupar-se entorn de l'hort, encara que no hi hagi terra i aquest hagi d'instal·lar-se en caixes de fruita ([enllaç a web](#) i [ràdio](#)). Des de Múrcia, el **Pedro Peinado**, professor de matemàtiques de l'IES Los Albares de Ciezal i Premi Francisco Giner de los Ríos a la Millora de la Qualitat Educativa, ens va fascinar amb el seu projecte "**Plantant números**" en l'IES Salvador Sandoval ([Vídeo](#)).

Després de la pausa, vam poder escoltar al **Pedro León**, la **Isabel Díaz-Emparanza** i la **Noelia García del CRA Valle de Riza**, Milagros (Burgos) que ha rebut també el Premi Francisco Giner de los Ríos a la Millora de la Qualitat Educativa pel seu projecte [Huertología 3.0](#) ([presentació](#)). També vam comptar amb la presència de la **M. del Mar Martínez**, l'**Enrique Rierol** i el **Guillermo Espadín**, que ens van explicar la seva interessant experiència en l'hort escolar del **CEIP Fernán González**, Aranda de Duero (Burgos), demostrant que la comunitat educativa és un dels valors fonamentals de l'hort ([presentació](#)).

Abans de menjar el dissabte, també vam tenir l'oportunitat de dur a terme un treball en grups, per aprofundir en alguns temes que necessitàvem debatre.

En una primera etapa ens vam dividir en dos grans grups, amb els diferents agents (professorat/famílies, representants d'institucions i educadors/es agroambientals) barrejats, per fer un Cafè tertúlia o "World café" entorn d'aquestes quatre temàtiques/ preguntes:

- **Objectius dels horts escolars.** Ens semblava important reflexionar entorn de la diversitat d'objectius dels projectes d'hort escolar que podien plantejar-se des dels diferents centres i agents.
- **Principals dificultats dels projectes d'hort escolar o els programes d'horts escolars.** Per poder començar a treballar en les solucions cal establir les problemàtiques comunes i analitzar-les per veure des de quines accions o propostes es poden trobar aquestes solucions.
- **Mapa d'actors i aliances.** Ens semblava interessant també treballar en un mapatge d'actors involucrats o amb potencial implicació en els projectes d'hort escolar, així com determinar quins podrien ser les aliances favorables per potenciar l'èxit dels programes d'hort escolar.
- **Aprenentatges o principals idees després de la trobada.** Durant el primer dia va sorgir la idea d'elaborar un "manifest" de la trobada, i vam aprofitar el treball en grups per obtenir idees clau que els diferents participants havien tret de la trobada que ens permetessin obtenir unes conclusions de la trobada més ajustades.

Posteriorment ens reunim en tres grups sectorials (professorat i famílies, representants d'institucions públiques i agroeducadors/es) per intercanviar sensacions i idees. En aquest document ([enllaç edició](#)) podeu accedir als resultats i avanços dels diferents grups de treball.

Després d'aquests grups de treball es va gaudir del menjar ecològic i local en Restaurant Remigio.

A la tornada vam reprendre les activitats amb diversos tallers pràctics impartits per Ángel Puente relacionats amb l'hort escolar. La particularitat d'aquests tallers va ser que poden desenvolupar-se en centres educatius que no comptin amb hort escolar amb l'objectiu de treballar diferents competències i matèries.

Per acabar es va desenvolupar el plenari i conclusions amb l'objectiu d'elaborar un manifest que ajudi a difondre el treballat i viscut en la Trobada, així com a impulsar i reconèixer el treball que s'està duent a terme en els horts escolars com a eina educativa i de transformació social.

Aquestes són les conclusions prèvies posades en comú durant el tancament de la Trobada:

- És necessari que totes les Comunitats Autònomes tinguin els mateixos drets amb una coordinació estatal- Unificar i ampliar criteris en Comunitats Autònomes... Cap a una Xarxa estatal d'horts escolars?
- És fonamental reconèixer la figura de la coordinadora d'hort escolar en cada centre, amb les seves hores lectives "alliberades" per a aquest treball, així com la seva puntuació per a la seva carrera professional.
- És necessari incloure als programes formatius de professorat de les universitats i col·legis el treball dinàmic i transversal en l'hort, així com el seu ús com a eina educativa. Aquests programes formatius han de també ser programes de formació contínua i ha d'enfocar-se tant en aspectes tècnics com en aspectes pedagògics.
- Urgeix ampliar el debat i definició de l'agroecologia escolar.
- Cal seguir caminant cap a la inclusió com a assignatura "obligatòria" (reglada) l'assignatura d'hort en centres educatius de tots els nivells. Reconèixer l'espai hort com un aula més dels centres educatius, com l'aula d'informàtica o el gimnàs. Això permetria als equips docents tenir més temps per dedicar-li a la innovació pedagògica, l'aprenentatge i la creació de projectes educatius entorn de l'hort.
- Per a això, també és urgent lleis educatives consensuades i sense modificacions legislatura rere legislatura en funció del color polític de torn, i sense més retallades.
- És interessant conèixer i coordinar-se amb la Xarxa Internacional d'Horts Escolars.
- És necessari començar a incloure l'hort en el disseny i planificació urbanística dels nous centres.
- Cal fer un esforç en la difusió de projectes i recursos entorn de l'hort escolar.
- Cal esforçar-se també a ampliar la implicació i fomentar la posada en valor del treball social, veïnal, intergeneracional i d'altres agents socials en els projectes d'hort escolar.
- Ha estat molt emocionant constatar que el més important en els projectes d'hort escolar són les persones, i que els projectes que

funcionen són aquells en els quals funcionen "comissions" constituïdes per tots els agents implicats. "El potencial humà de l'hort és la seva millor eina".

- Per poder aconseguir alguns dels seus objectius, els horts escolars necessiten que s'aclareixin certes normatives relacionades amb aspectes sanitaris, i si és necessari que se suavitzin. És important que es puguin consumir els productes de l'hort, o que aquests puguin arribar als menjadors escolars. Existeix un excés de zel que, en nom del risc zero, tendeix a separar-nos de l'aliment.
- És fonamental el suport econòmic i el compromís de les administracions.
- Hi ha molta motivació i moltes ganes de seguir intercanviant experiències i creant xarxes.

Abans d'anar-nos a celebrar que tot havia sortit tan bé, Mikel Ziordia amic del Col·lectiu Helianto ens va fer una passejada per Tudela, explicant-nos diverses curiositats sobre la ciutat i la seva història.

Per tancar la trobada, el diumenge al matí vam viatjar en autobús a la localitat d'Arguedas per conèixer l'hort escolar de l'escola pública. Tant l'alcalde d'Arguedas, Fernando Mendoza com el professor responsable de l'hort escolar, Francesc Josep Riudavest van ser els amfitrions de la visita. Ens van explicar al costat de Col·lectiu Helianto les peculiaritats d'aquest hort que fa les labors d'hort referència de la Xarxa d'Horts

Escolars de la Ribera. Després d'un ric esmorzar gentilesa de l'Ajuntament d'Arguedas vam realitzar una breu visita al Parc Natural de les Bardenas Reals.

A més, coses de la vida, la Xarxa Internacional d'Horts Escolars, celebrava a Chiapas (Mèxic) la seva trobada Mexicana d'Horts educatius, en la qual va quedar conformada la Xarxa Mexicana d'Horts Educatius. Ens van felicitar d'aquesta [bonica manera](#). Haurem de començar a estalviar per conèixer-los a Villarrica (Xile) on es celebrarà la propera trobada internacional....

Des d'Helianto i Germinando, així com des de la Red de Universidades Cultivadas solament podem agrair amb tot el cor a totes les persones que vau participar en la Trobada, i que ens vau ajudar a fer possible el bon ambient que es va crear.

Aquestes eren les cares del Germán, el Diego, l'Ángel i l'Andrea, artífexs d'aquesta trobada (al costat de la resta de l'equip d'Helianto i Germinando), quan va acabar.

Estem ja pensant en la segona trobada...

Moltes, moltíssimes ganes de seguir avançant en l'intercanvi d'experiències entorn dels horts escolars.

A totes i tots vosaltres, de nou, GRÀCIES